

Disertační práce

PhDr. Jan Voda: *Klíčové rozhodovací procesy při tvorbě školy a implementaci školního kurikula*

školitelka: Prof. PhDr. Vladimíra Spilková, CSc.

Oponentský posudek

K posouzení byl předložen text v rozsahu 161 s. + přílohy

Charakteristika disertační práce

Disertační práce Jana Vody se svým tématem a způsobem zpracování řadí mezi náležitě potřebné studie zkoumající reálné procesy ve školních institucích v aktuální situaci kurikulární reformy a implementace školního vzdělávacího programu. Současně však volbou objektu empirického výzkumu vstupuje do kontextu neoliberální vzdělávací politiky a quasi-tržních mechanismů v transformované společnosti s důsledky pro školní realitu.

Autor si klade za cíl shromáždit teoretické poznatky relevantní pro tvorbu pedagogického projektu školy. Obdobně jako autoři klíčových publikací zahraničních (např. Hopkins 2001, Harrisová 2003) směřuje ke konceptu školy založené na synergii a posilování kapacity, podporující kvalitu v instituci hromadného vzdělávání, což plní v první části práce (s. 7-65). Jeho záměrem je ověřit teoretické předpoklady konceptu na jednom konkrétním případě (základní školy Magic Hill) a identifikovat znaky dané školy, což činí ve druhé, rozsáhlé části disertační práce (s. 66-150).

Autor se hlásí ke konstruktivistickému paradigmatu vnitřní proměny školy, založenému na utváření autonomně fungující, reflexivní a inovující otevřené organizace, *učící se školy*. V tomto paradigmatu rozvíjí teoretická východiska práce, v jejímž ohnisku jsou decizní (a reflexivní) procesy opřené o profesionální kompetence vedení školy, ředitele a dalších aktérů, zejména učitelů, ale i dalších lidí ve škole a ke škole se vztahujících. Směrování k autentické podobě školy je proces, který autor ve zdařilé empirické části dokládá evidencemi případové studie jedné základní školy.

Specifikou výzkumu je *exkluzivnost zkoumaného objektu*. Škola byla nově založena souběžně se zahájením výzkumu, autor tedy měl možnost sledovat celý proces konstruování školy od projektu až po realizaci ŠVP. Jedná se o školu primární, atypickou, soukromou, profilovanou s rozšířenou výukou CJ (angličtiny), dosud neúplnou (měla v době výzkumu první 4 ročníky). *Autor* disertace vystupuje ve složité *dvojroli* – badatele a hlavního aktéra v reálné situaci

tvorby a rozvoje školní organizace. Design výzkumu kopíruje proces rozhodování a intervenující aktivity v reálném mikroprostředí školy. Autorovi to umožňuje, aby se stal odborným observantem a kritikem produktu, jehož je (spolu)tvůrcem. Tato situace je obdobná zrodu nových pedagogických koncepcí a alternativ, které se v historii pedagogiky vymykaly hlavnímu proudu konformního školství.

K teoretické části práce

Autor sleduje tři perspektivy ve vztahu k učiteli jako tvůrci školy: historickou, paradigmatickou a akční. Prosazuje velmi dobrou orientaci v rozsáhlé literatuře historické i současné. Kritický nadhled a analytický přístup mu umožňuje formulovat teoretická východiska pro řešení problematiky. Zde prokázal schopnost teoretické analýzy, která má aplikační a vývojový potenciál. Za přínosný považuji v historické části 2.1. neotřelý pohled na reformní hnutí a „pokusnictví“ českých učitelů, v němž lze hledat zdroj úsilí o kvalitní školství v období první republiky a inspiraci pro současné inovativní školy. Historická diachronní paralela pro období transformace po roce 1989 je dokladem nezastupitelné role učitelů z praxe, propojené s podporou odborníků, pro autentickou změnu kvality školy.

Autor neopomíná význam vizí, ideí, sociální senzitivity, entusiasmů a osobních kvalit učitelů „pokusníků“, což přesahuje formální znaky profesních standardů učitelství, avšak pro rozvoj školy jsou nezbytné. V tomto smyslu kladu následující otázku: *Které kvality učitele, přesahující rámec profesního standardu, vytvářejí potenciál učící se školy?*

Ve sledovatelské části 2.2. se autor odkazuje na teoretické zdroje, detekující znaky kvalitní školy ve vývojové dimenzi, opět s centrem pozornosti obrácené k učiteli jako nositeli kvality školy. Přehled dokumentů a teoretické reflexe poskytuje dobrý vhled do transformačního procesu a jeho fázi se zřetelem ke kurikulu.

Hlubková analýza rozhodovacích procesů, které jsou součástí posílené autonomie učitele, v části 2.3. se již vztahuje k učiteli v situaci tvorby ŠVP. Neopomíná sociální, psychologické, pedagogické a organizačně manažerské aspekty. Při obhajobě bych přivítala *prezentaci* autorova *procesuálního modelu tvorby ŠVP v syntetické podobě* (např. schéma s komentářem autora) a současně doporučuji tento model *využít publikačně*.

K výzkumné části

V této části práce, jak uvedeno výše, se autor vyrovnává s obtížemi propojené pozice výzkumníka a realizátora (i hodnotitele) inovace a současně ji využívá k zobecněním vyplývajícím ze zkoumaného případu. Zjištění dokládá výzkumnými daty (vzhledem k malému vzorku, kterým je de facto celá zkoumaná populace, mají kvantitativní data omezenou validitu) převážně kvalitativní povahy. Opírá se také o vnější evaluaci (ČŠI) a výsledky žáků, názory žáků, rodičů a učitelů. Požadavek triangulace je tedy splněn.

Autor formuluje tři okruhy výzkumných klíčových otázek, korespondující s cíli disertace:

- a) tvorba konceptu školy, tj. fáze procesu konstruování „nové školy“ v posloupnosti rozhodování
- b) faktory determinující rozhodnutí při konstrukci, implementaci a korekci modelu
- c) vlastnosti výzkumného produktu, tj. fungování školy.

Autor podrobně a poctivě rozebírá riziko subjektivity, které plyne z jeho angažmá výzkumníka a současně realizátora rozhodnutí. Argumentace strategie *design-based research* a zakotvení výzkumu v teorii i praxi je sice legitimní, leč přesto zde spatřuji určitá rizika a omezení, která jsou dána realizací výzkumu na jedné škole v relativně krátkém časovém úseku dosud neukončeného cyklu. V tomto případě je problematická nejen zobecnitelnost pro daný případ, ale také podmínky udržitelnosti. Autor si je těchto rizik vědom, pro diskusi při obhajobě doporučuji se soustředit na některý z následujících okruhů problémů:

- a) zapojení učitelů jako tvůrců školy a spoluvýzkumníků
- b) utváření a změny podmínek pro rozvoj inovativního modelu školy
- c) rozvojový potenciál, možnosti a limity udržitelnosti (odkazují zde na osud některých inovativních škol, např. ZŠ Obříství).
- d) přenosnost příkladu dobré školy (zde ZŠ MH) a možnosti aplikace zkušeností ve standardních podmínkách českého školství („škola není primárně výběrová pro nadané žáky – s.111“)
- e) interakce a komunikace s jinými školami, vstupování do „sítí“ inovativních škol verzus „skleníkový efekt“.

I když v práci náznaky odpovědí nacházím, např. vesměs pozitivní hodnocení žáky (vtipná a vhodná forma „dotazníku“!), reakce rodičů a (problematičtější) reflexe učitelů vede k hlubším úvahám o české vzdělávací realitě, podmínkách rozvoje a inovací školního vzdělávání. Je na doktorandovi, který z okruhů si vybere, neboť v tomto ohledu hodnotím vysoce celou část 3.3. (s. 132-144), v níž autor vstupuje do širšího kontextu a postojů veřejnosti ke škole a

vzdělávání. Jak potvrzují i jiné výzkumy, instrumentální funkce a materiální hodnoty převažují nad etickými, formativními a osobnostně kultivujícími, což v případě školy, jejíž „hodnota“ je určována tržně, vyniká ještě výrazněji. Paradoxy a léčky, které autor výstižně pojmenoval a doložil zjištěními z výzkumu, představují obecnější problémy (blokace) rozvoje kvalitního vzdělávání ve společnosti, která ve své podstatě nedospěla ke změně myšlení a hodnotových postojů. Když hodnotím i tuto obecnější, společensko-analytickou dimenzi dizertace, musím autorovi přiznat značnou míru teoretické a metodologické vyzrálosti.

Závěr

Disertační práci PhDr. Jana Vody považuji za pozoruhodnou a kvalitně zpracovanou, vyznačující se také jazykovou a formální kultivovaností. Autor prokázal velmi dobrou orientaci v současných koncepcích a teoriích školy a celkovou odbornou vyzrálost. Analytický a kritický přístup mu umožnil vytvořit práci, v níž teoretická východiska, design empirického výzkumu a výsledky analýzy reálného konstruktů školy jsou vnitřně konzistentní. Práci považuji za hodnotný příspěvek k analýze procesů, které probíhají na mikroúrovni vzdělávacího systému a reflektují komplex problémů spojených s novým paradigmatem vzdělávání v kontextu proměn české společnosti.

Posuzovaná disertační práce PhDr. Jana Vody *Klíčové rozhodovací procesy při tvorbě školy a implementaci školního kurikula* splňuje podmínky kladené na doktorské disertace v oboru pedagogika a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze 15.5. 2010

Doc. PhDr. Eliška Walterová, CSc.